

AZƏRBAYCAN ELM FONDU

Azərbaycan Elm Fondunun Gənc Alim və
Tədqiqatçıların 6-cı qrant müsabiqəsinin
(EIF-GAT-6-2021-2(39)) qalibi olmuş
layihənin yerinə yetirilməsi üzrə

YEKUN ELMİ-TEXNİKİ HESABAT

Layihənin adı: **Beynəlxalq ticarətin inkişafında İnformasiya texnologiyalarının tətbiqi**

Layihə rəhbərinin soyadı, adı və atasının adı: **Bünyatzadə Əlirza Sahib oğlu**

Qrantın məbləği: **40 000 manat**

Layihənin nömrəsi: **EIF-GAT-6-2021-2(39)-13/02/1-M-02**

Müqavilənin imzalanma tarixi: **11 fevral 2022-ci il**

Qrant layihəsinin yerinə yetirilmə müddəti: **12 ay**

Layihənin icra müddəti (başlama və bitmə tarixi): **01 mart 2022-ci il – 01 mart 2023-cü il**

Diqqət! Bütün məlumatlar 12 ölçülü Arial şrifti ilə, 1 intervalla doldurulmalıdır

Diqqət! Uyğun məlumat olmadığı təqdirdə müvafiq bölmə boş buraxılır

Hesabatda aşağıdakı məsələlər işıqlandırılmalıdır:

1 Layihənin həyata keçirilməsi üzrə yerinə yetirilmiş işlər, istifadə olunmuş üsul və yanaşmalar

Dünya ölkələrinə nəzər salsaq görərik ki, son vaxtlar ciddi maliyyə böhranları yaşanır. Bu böhranlar tək-cə inkişaf etməkdə olan ölkələrə deyil, həm də inkişaf etmiş ölkələrin iqtisadiyyatına sarsıdıcı zərbə vurdu. Bütün bu hadisələr milli valyutaların təsiri olmadan keçir. Belə bir dövrdə elektron ödəniş vasitələrindən biri olan rəqəmsal valyuta (kriptovalyuta) yarandı. Kriptovalyuta heç bir ölkənin valyutası sayıla bilməz. İnkişaf mərhələsində olan kriptovalyutanın virtual mənfə cəhətləri ilə müqayisədə üstünlükləri var. Rəqəmsal iqtisadiyyat tərəfindən yenilənən biznes modelləri ödəniş prosesi ilə bağlı oyunun bütün qaydalarının yenidən yazılmasını tələb edir. Üstəlik, bu inkişaf gələcəkdə gözlənilən digər yeniliklərlə birlikdə bütün tərəfləri daha güclü dəyişikliyə məruz qoyacaq.

İnformasiya texnologiyaları yüksək texnologiya hesab etdiyi 21-ci əsrin texnologiya məhsuludur. Həyatın bütün sahələrində istifadə olunduğunu heç kim inkar etmir. Bu texnologiya sürətlə yayılan, sürətlə inkişaf edən, bütün istiqamətlərdə istifadə olunan, insanların həyatına hər cəhətdən təsir edən psixoloji, sosial və iqtisadi dəyişikliklərə səbəb olan bir texnologiyadır. Bu məqalənin tədqiqatının məqsədi informasiya texnologiyalarının iqtisadi struktura təsirini öyrənməkdir. Bu təsir əhəmiyyətli, davamlı, eyni zamanda çox müxtəlifdir. Araşdırmalar nəticəsində informasiya texnologiyalarının iqtisadi struktura, əsasən də xarici ticarətə mühüm

təsirləri müəyyən edilmişdir. Bu təsirlər həm makro, həm də mikro səviyyədə baş verir, xüsusən də İT investisiyalarına erkən başlayan ölkələrdə. İnformasiya texnologiyaları ticarətin bütün sahələrində istifadəsi ilə xüsusilə xidmət sektorunda mühüm inkişafıya səbəb olur. Bu gün hər kəs texnologiyaların insan həyatına və rifahının inkişafına verdiyi töhfənin böyüklüyünün şahidi olur. Rifahın yüksəlməsində iqtisadi inkişafın ön plana çıxır, müəssisələrin təşkilatı strukturunda baş verən dəyişikliklər, məhsuldarlığın artması, iqtisadi artım, məşğulluq və işçi qüvvəsindən istifadənin dəyişməsi, xərclərin azalması və s. bunlardan birincisidir. Texnika və texnologiya sayəsində insanlar yaxın keçmişdə əlçatmaz görünən arzularını həyata keçiriblər. Bu məsələlərdə texnologiyalar arasında informasiya-kommunikasiya texnologiyaları xüsusi yer tutmuşdur. İnsanların informasiya texnologiyaları sayəsində yaşadıkları həyat dəyişikliyi həyəcanı hələ də yüksək səviyyədədir. Bu həyəcanı yaşadan üsurlər insanın maraq və ehtiyacı, texnoloji inkişaf və onların təqdim etdiyi fəvqəladə imkanlardır. Həyatın bütün sahələrinə daxil olması bacaran informasiya texnologiyaları insana ən yaxın texnologiya olması ilə özünəməxsus kimlik qazanmışdır. Bu səbəbdən informasiya texnologiyaları xüsusilə xidmət sektorunda intensiv istifadəni tapmışdır. İKT-nin istifadəsi həm global miqyasda, həm də ölkə daxilində geniş yayılsa da, yalnız bir neçə ölkə qabaqcıl texnologiya istehsalı kimi İKT istehsal edə bilər (Bulkley, N., Alstyne, Marshall V., 2014). Dünyada İKT-dən yararlanan ölkə ABŞ-dır. ABŞ-ın İKT-yə investisiyasının erkən başlaması, İKT istehsalı, istifadəsi və yeni ixtiralarında liderliyi onu digər ölkələrdən fərqləndirir. İqtisadi strukturda baş verən dəyişikliklər bütün iqtisadiyyatla bağlıdır, kiçik və böyük, kiçik və çox dolaylı və birbaşa olmaqla çoxsaylı amillər var. Odur ki, iqtisadi strukturda baş verən dəyişikliklərin hamısının informasiya-kommunikasiya texnologiyalarından qaynaqlandığını deyə bilməsək də, aparılan araşdırmalar nəticəsində iqtisadi strukturu dəyişən amillər sırasında onun mühüm yer tutduğu görülmüşdür. İKT-nin iqtisadi struktura təsirini ilk növbədə məşğulluq strukturunda baş verən dəyişikliklərdə görmək mümkündür, ünsiyyətin asanlıqı insanların iş sistemlərini və onların iş sahəsi haqqında anlayışlarını tamamilə dəyişmişdir. İnformasiya texnologiyaları sayəsində əmək məhsuldarlığı artıb. İKT-nin hər yerdə yayılması ilə bütün iqtisadiyyatda mikro və makro səviyyədə restrukturizasiya təmin edilir. İKT-nin daxil olmadığı bir həyat sahəsini göstərmək mümkün deyil. İnformasiya texnologiyalarından daha çox xidmət sahəsində istifadə olunduğu üçün inkişaf etmiş ölkələrdə xidmət sektoru ÜDM-in 70%-ni ötür. İnformasiya texnologiyaları sayəsində dünya iqtisadiyyatı global iqtisadiyyata çevrilir. Qlobal iqtisadiyyat informasiya xarakteri daşıyır, bütün dünyaya yayılan elektron sxemlər sayəsində saniyədə milyardlarla dollar əməliyyat baş verir. Dünya iqtisadiyyatına hissələrdən ibarət bütövlükdə baxsaq, qlobal iqtisadiyyata real vaxt rejimində fəaliyyət göstərən bütöv bir iqtisadiyyat kimi baxa bilərik. Dünya iqtisadiyyatının bu dərəcədə qloballaşmasının müsbət tərəfləri ilə yanaşı, müəyyən riskləri də var. Məsələn, bir ölkədə başlayan iqtisadi böhran digər ölkələrə də çox tez təsir edə bilər. İnformasiya texnologiyaları sürətlə inkişaf edir və əhəmiyyətli iqtisadi dəyişikliklərə səbəb olur. Hazırda hər bir ölkə informatikadan kifayət qədər yararlana bilmir. Bunun müxtəlif səbəbləri var, lakin ən mühüm səbəb kimi görünür ki, təlim keçmiş kadr çatışmazlığıdır. Bu istiqamətdə seçilən ABŞ, Avstraliya və Finlandiya kimi ölkələrin uğurlarını öyrənmək faydalı olacaq. Araşdırmalar nəticəsində biz gördük ki, informasiya texnologiyaları həqiqətən də iqtisadi struktura mühüm təsir göstərir. Bu təsirlərin ən əhəmiyyətli dövrü 1995-2000-ci illər arasında olmuşdur. İnformasiya texnologiyalarının iqtisadi təsiri birtərəfli deyil, lakin bu təsir müxtəlif səbəblərə görə ölkədən ölkəyə və hətta eyni ölkədəki müəssisələrə görə dəyişir. İnformasiya texnologiyaları istehsalında önə çıxan ölkələrə nəzər saldıqda bu inkişafın əsasında dövlətin iqtisadi siyasətlərini görmək mümkündür. Bununla belə, dövlət bu sahədə tədqiqatlara və investisiyalara böyük əhəmiyyət verməlidir (Bower, Anthony G.2020). Qloballaşma və institusionallaşma səyləri ilə müəssisələrdə iş yükü artmış və bu vəziyyət müəssisələr üçün əhəmiyyətli vaxt itkisi, arxivləşdirmə, saxlama və istifadə problemlərinə səbəb olmuşdur. Buna görə də, məlumat və qeydlərin idarə edilməsini səmərəli şəkildə həyata keçirmək, lazım gəldikdə məlumat və sənədlərə tez çatmaq, keyfiyyətli məlumatlardan səmərəli istifadə etmək və onlara

nəzarət etmək biznes üçün böyük əhəmiyyət kəsb etmişdir. Bu vəziyyət informasiyanın səmərəli idarə olunmasını və informasiya texnologiyalarından intensiv istifadəni zəruri etmiş, informasiya sistemlərindən istifadə getdikcə daha çox əhəmiyyət kəsb etmişdir. Informasiya sistemlərinin geniş tətbiqi ilə bu sistemlərdən təlim keçmiş və təcrübəli işçilərin istifadəsi əhəmiyyət qazanmışdır. Informasiya sistemləri ilə bağlı sektor ehtiyacları və texnoloji imkanlar informasiya sistemlərində davamlı və sürətli tədqiqat və inkişaf mənbəyidir. Demək olar ki, bütün müəssisələr daim inkişaf edən informasiya sistemlərindən maksimum istifadə edərək, məlumat və sənəd idarəetməsini daha effektiv etməklə öz kommersioniya əməliyyatlarını sürətləndirməyə çalışırlar. Bu inkişafın informasiya sistemlərinin istifadə olunduğu sektorları günü-gündən genişləndirir. Bu işdə xarici ticarət fəaliyyəti ilə məşğul olan müəssisələr baxımından informasiya sistemlərindən istifadənin əhəmiyyətini müəyyən etmək məqsədi daşıyır.

Beynəlxalq ticarət müstəqil ölkələr arasında mal və xidmətlərin mübadiləsi kimi müəyyən edilir və bu, müxtəlif ölkələrdəki fiziki və ya hüquqi şəxslər olan müəssisələrin müqavilə çərçivəsində ödəniş müqabilində etdikləri bütün mal və xidmətlərə aiddir. Bir ölkənin digər ölkələrlə əlaqəsi nəticəsində əmtəələrin alınması, malların satışı və ya iqtisadi dəyəri olan xidmətlərin mübadiləsi beynəlxalq ticarət kimi ifadə edilir. Beynəlxalq ticarət anlayışı ölkələr arasında bütün alış-veriş hərəkətlərini əhatə edir. Buna görə də bir tərəfdən ixrac, digər tərəfdən idxal şəklində görünən beynəlxalq ticarət; Məhsulun gömrük qanunvericiliyi çərçivəsində xaricə aparılması və bunun müqabilində valyuta qanunvericiliyi çərçivəsində onun qiymətinin ölkəyə gətirilməsi prosesi kimi ifadə etmək olar. İnsanların varlığından bəri davam edən ticarət insanların ehtiyaclarını ödəmək üçün barterə əl atması ilə başlayıb. Ticarət fəaliyyəti müxtəlif yollarla diferensiallaşaraq inkişaf etmiş və indiki formasını almışdır. Bu fəaliyyətlər daxili ticarəti sərhədləri aşaraq beynəlxalq ticarətə gətirib çıxardı. 15-ci əsrdən sonra yeni qitələrin kəşfi və 17-ci əsrdən sonra sənaye inqilabının təsiri ilə iqtisadi nizamda dəyişikliklər baş verdi. İnsanlar indi bədən gücündən istifadə etmək əvəzinə resurslar axtarışındadırlar. Bu yolla dövlətlər yeni bazarlar və yeni ticarət yolları taparaq iqtisadi gücü ələ keçirmək üçün böyük rəqabətə girdilər. Rəqabəti artıran dövlətlər müstəmləkəçilik yollarına əl ataraq müxtəlif müharibələrə səbəb oldular. 20-ci əsrin ortalarına qədər davam edən bu hadisələr iqtisadiyyatın böyüməsi ilə yanaşı texnoloji yüksəlişə də səbəb oldu. Informasiyanın toplanması, işlənməsi, saxlanması, ötürülməsi, əldə edilməsi və avtomatik istifadəsini təmin edən bütün növ kompüter və kommunikasiya texnologiyaları informasiya texnologiyaları kimi müəyyən edilir. Informasiya texnologiyaları; O, həmçinin məlumatların toplanması, işlənməsi, saxlanması və informasiyaya çevrilməsi mərhələlərində bütövlükdə işləməklə, texniki vasitələrin, telekommunikasiyaların, verilənlər bazalarının, proqram təminatının, insanların və prosedurların səmərəli sahələrdə istifadəsi və təşkili kimi ifadə edilir. Bildirilir ki, informasiya texnologiyaları rəqabət üstünlüyü təmin etmək, sənayenin strukturunu dəyişdirmək və liderlik etmək, yeni iş imkanlarını inkişaf etdirmək və yeni iş xətləri yaratmaq baxımından töhfə verməklə məhsuldarlığa müsbət təsir göstərir (Porter və Millar, 1985). Görünür ki, informasiya texnologiyaları verdiyi üstünlük və rahatlıqlara görə bəzi sahələrin inkişafına səbəb olmaqla yanaşı, bəzilərinin islah olunaraq transformasiyasına, bəzilərinin isə yox olmasına səbəb olur. Ona görə də bildirilir ki, daim dəyişən, böyüyən, yeniləşən və dəyər yaradan informasiya texnologiyaları qlobal miqyasda olduğu kimi Azərbaycanda da sürətlə inkişaf etməkdə və yeni istifadə sahələri qazanmaqdadır. 1930-cu illərdə Amerikanın xidmət iqtisadiyyatına keçidi ilə başlayan prosesdən sonra informasiyaya ehtiyac getdikcə artmışdır. Informasiyanın tərtibi və emalının inkişafı ilə istehsal və məhsuldarlıqda artım müşahidə edilmiş və bunun nəticəsində yaranan informasiya cəmiyyəti ölkələrin siyasi, iqtisadi, texnoloji, sosial və mədəni sahələrdə inkişafına təsir göstərməyə başlamışdır.

Ticarət İKT-dən çox təsirləndi, istehsalçı ilə müştəri arasında ünsiyyət çoxşaxəli və çox ucuz oldu. Bir çox inkişaf etmiş və inkişaf etməkdə olan ölkələrin bazarları avtomatik olaraq dünya bazarına açıldı. Müştərilərin tələb etdiyi məlumatların əksəriyyəti artıq mövcuddur. Marketing baxımından məkan sərhədlərinin ortadan qalxması ilə hədəf bazarlara çatmaq artıq tamamilə fərqli bir kimlik

almışdır. İKT-nin istifadəsi ticarətdə də sürətlə yayılır və keyfiyyət, kəmiyyət və strukturu dəyişir. Bu tip ticarət sistemi 1969-cu ildə fəaliyyətə başlamışdır, hazırda təkcə ABŞ-da belə ticarətin həcmi ildə 300 milyard dolları ötür. Active Media Inc. Məlumatlarına görə, ÜTT-yə üzv ölkələrin elektron ticarət həcmi 1996-cı ildə 2,7 milyard dollar ikən 1998-ci ildə 30 dəfə artaraq 75 milyard dollara, 2000-ci ildə isə 5 dəfə artaraq 377 milyard dollara çatıb. Belə inkişaf indiyə qədər heç bir bazarda müşahidə olunmayıb və keyfiyyəti və strukturu sürətlə dəyişəcək. Qısamüddətli xərclərin payı artacaq, İKT ekspertizasına, məsləhət xidmətlərinə və mütəxəssislərə tələbatın artacağı gözlənilir. Müştəri tədqiqat metodu (CRM) sistemində tələbat artacaq. Gözləntilər kifayət qədər qarşılanmadığından 2001-ci ildə CRM sistemində marağ azalmış və hazırda bununla bağlı daha təkmil üsullar tətbiq olunur. Bank və böyük ticarət mərkəzlərində istifadə olunan kredit kartı sistemi CRM əməliyyatlarında effektiv şəkildə istifadə olunur (Reenen, John V., Sadun, R., 2015). Hazırda dövriyyədə nəhəng miqdarda nağd pul var və ona nəzarət mürəkkəb prosesdir. Bir sözlə, böyük miqdarda nağd pul ayrı-ayrı təsərrüfat subyektlərini investisiya və kredit imkanlarından məhrum edir. Bankların əsas funksiyalarından biri maliyyə vasitəçiliyidir ki, bu da dövriyyədə olan böyük miqdarda nağd pulla xeyli məhdudlaşır. Dövriyyədə böyük miqdarda nağd pulun olması bir çox struktur problemləri ilə yanaşı, şəffaflığın və maliyyə sabitliyinin pozulmasına, biznes əməliyyatlarının qeyri-mütəşəkkil aparılmasına və digər bu kimi problemlərə gətirib çıxarır. Bəs nağdsız hesablaşmalar nədir və onlar necə həyata keçirilir? Nağdsız hesablaşmalar bank hesabları arasında, habelə ödəniş terminalları və digər elektron ödəniş vasitələri vasitəsilə həyata keçirilən köçürmələrdir. Elektron ödəniş sistemlərinin fəaliyyət mexanizmi istehsal və xidmətlər sahəsində ödənişlərin kağız pul əvəzinə elektron hesablaşma sistemləri və plastik kartlar vasitəsilə həyata keçirilməsini təmin edir. Ölkəmizdə plastik kartları daha çox kommərsiya bankları istehsal edir. Plastik kartlar məntiqi proqramlarla hazırlanır və xüsusi texnoloji alqoritmlər nəticəsində müəyyən məlumatları saxlayır. Plastik kartlar müxtəlif dövlət və özəl qurumların ödənişlərini həyata keçirmək, pul köçürmələri etmək və ya kredit kartı kimi hissə-hissə ödəmək və digər məqsədlər üçün istifadə oluna bilər.

2 Layihənin həyata keçirilməsi üzrə planda nəzərdə tutulmuş işlərin yerinə yetirilmə dərəcəsi (faizlə qiymətləndirməli)

100%

3 Hesabat dövründə alınmış **elmi nəticələr** (onların yenilik dərəcəsi, elmi və təcrübə əhəmiyyəti, nəticələrin istifadəsi və tətbiqi mümkün olan sahələr aydın şəkildə göstərilməlidir)

Proses təşkilatları plastik kartlarla nağdsız pul dövriyyəsinə həyata keçirir. Azərbaycan Respublikasının Qanunvericiliyinə əsasən prosessinq təşkilatları əsasən dövlət qeydiyyatından keçmiş və plastik kartlar vasitəsilə əməliyyatların yığılması, emalı və köçürülməsi, habelə kartların emissiyası kimi texniki xidmətlər göstərən hüquqi şəxslərdir.

Rəqəmsallaşma üçün ən münasib sahə bu prosesdə xeyli əvvəl başlayan pul dövriyyəsidir. Hətta ilk kredit kartları istifadə edilərkən və SWIFT² yaradılanda da (1973), pul dövriyyəsinin gec-tez rəqəmsallaşacağı hamıya aydın idi.

Bir çox ölkələrdə "nağdsız kapital" strategiyası kağız pulların aradan qaldırılmasında və iqtisadiyyatın uçotunda mühüm rol oynayır. İsveç və Çin kimi ölkələrin başçılıq etdiyi bir çox inkişaf etmiş ölkələr bu fikirdə tərəfdaş olublar. Bu sahədə ölkəmizin qarşısına məqsəd qoyulub. Bütün dünyanı dərinədən sarsıdan və iqtisadi bazarlara ciddi təsir edən koronavirusla mübarizədə ən çox müzakirə edilən məsələlərdən biri də kağız pulları əvəz edə bilsək kriptovalyutalar məsələsidir. Bank filiallarından və ya bankomatlardan çıxarılan kağız pullar nağd əməliyyatlarda əldən-ələ keçdiyi üçün gigiyena və virusların yayılması ilə bağlı müxtəlif narahatlıqlara səbəb olur. Təxminən 11-12 ildir həyatımızda olan kriptovalyuta təmassız və təmassız ödəniş üsullarından biri olduğu üçün kağız pullarda virus və bakteriyalardan qorunmağın alternativ yolu kimi görünür. Covid-19-un ödəniş sənayesinə ən böyük təsirlərindən biri təmassız ödəniş həllərinin yayılması olub. 2020-ci ildə təmassız əməliyyatlar dünya üzrə bütün üz-üzə əməliyyatların 43%-ə yüksəldi.

Təmassız ödənişdən danışarkən təkəcə kontaktsiz plastik kartlarla edilən ödənişləri düşünməməliyik. Ağıllı cihazlar vasitəsilə mobil təmassız ödənişlər, mobil QR ilə ödəniş və ya Amazon Go kimi tamamilə nağdsız ödəniş həlləri də bu kateqoriyaya düşməyə başlayıb. Epidemiyanın yaratdığı gigiyena narahatlıqları fiziki mühitlərdə təmassız ödənişlər variantını vurğulasa da, təmassız ödənişlər pərakəndə satışda sürət və rahatlıq baxımından faktiki olaraq yer qazanır. Kontaktsiz ödənişlər əməliyyat müddətlərinin qısaldılmasında və kassada növbələrin azaldılmasında böyük üstünlüklər verir. Praktikliyi ilə yanaşı, təmassız ödənişlər də məşhur inancın əksinə olaraq təhlükəsizlik baxımından ideal həll yoludur. Bu üsulda risklər əhəmiyyətli dərəcədə azaldılır və idarə olunur. Beynəlxalq biznesin inkişafının əvvəlki dövrlərində beynəlxalq biznes tərəfdaşları ilə ünsiyyətin yeganə yolu məktub yazmaq idi. Bu məktublər ünvana günlər, həftələr və ya aylar ərzində çata bilərdi. Hazırda texnologiya bu istiqamətdə yüksək artım nümayiş etdirir. Anı mətn və video mesajlaşma, məsələn, Skype və ya Zoom vasitəsilə əlçatan oldu.

İnformasiya-kommunikasiya texnologiyaları anlayışı 20-ci əsrin sonlarında meydana çıxdı. rabitə və informatika, əhatə edən şəbəkələr, informasiyanın emalı və ötürülməsi texnologiyaları və əlaqəli xidmətlərin yaxınlaşması nəticəsində. Bu texnologiyalar dedikdə, aparat və proqram təminatı, hesablama və telekommunikasiya şəbəkələri və informasiya resurslarının kombinasiyası vasitəsilə informasiyanın qəbulu, emalı, toplanması, yayılması və ötürülməsi fəaliyyətləri başa düşülməlidir. Əslində İKT rabitə sənayesi ilə informasiya texnologiyaları sektorunu birləşdirir. Rabitə və informatikanın yaxınlaşması xalq təsərrüfatının və sosial həyatın bütün sahələrinin müxtəlif istiqamətlərdə inkişafına yeni təkan verdi, əmtəə və xidmətlərin istehsalı və istehlakı sahələrində dəyişikliklərə səbəb oldu.

4 Layihə üzrə **elmi nəşrlər** (elmi jurnallarda məqalələr, monoqrafiyalar, icmaller, konfrans materiallarında məqalələr, tezislər) (dərc olunmuş, çapa qəbul olunmuş və çapa göndərilmişləri ayrılıqda qeyd etməklə, uyğun məlumat - jurnalın adı, nömrəsi, cildi, səhifələri, nəşriyyat, indeksi, İmpact Factor, həmmüəlliflər və s. bunun kimi məlumatlar - ciddi şəkildə dəqiq olaraq göstərilməlidir) *(səhifələrini kağız üzərində və CD şəklinə əlavə etməli!)*

Bu layihə nəticəsində 4 məqalə hazırlanmışdır. Məqalələrin adları: Dünya iqtisadiyyatında və ticarətində informasiya texnologiyası, Ticarət prosesində pulun rəqəmsallaşması, Beynəlxalq biznesin inkişafında informasiya texnologiyalarının rolu, Blokçeyn texnologiyasının və əşyaların internetinin inteqrasiyası.

Çap olunan məqalələr:

Adı: Blokçeyn texnologiyasının və əşyaların internetinin inteqrasiyası

Jurnalın adı: Norwegian journal of development of the international №87, 2022, pp.61-63

Müəllifləri adı: Bunyatzada A., Babayev H., Nurullayev J

Link: https://www.nor-ijournal.com/wp-content/uploads/2022/07/NJD_87.pdf

Adı: Beynəlxalq biznesin inkişafında informasiya texnologiyalarının rolu

Jurnalın adı: Znanstvena misel №71, 2022, pp.50-53

Müəllifin adı: Bunyatzada A.S.

Link:

<https://zenodo.org/record/7248091/files/Znanstvena%20misel%20journal%20%E2%84%9671%202022-50-53.pdf?download=1>

Çapa göndərilən məqalələr:

Adı: Dünya iqtisadiyyatında və ticarətində informasiya texnologiyası

Jurnalın adı: New era international journal of interdisciplinary social researches

Müəllifin adı: Bunyatzada A.S.

Adı: Ticarət prosesində pulun rəqəmsallaşması

Jurnalın adı: New era international journal of interdisciplinary social researches

	Müəllifin adı: Bunyatzada A.S.
5	<p>İxtira və patentlər, səmərələşdirici təkliflər</p> <p>Səmərələşdirici təklif: Rəqəmsal pul kisələrinin fərdlərə verdiyi bir çox üstünlüklər də var:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Rəqəmsal pul kisəsi istehlakçının bütün ödəniş məlumatlarını təhlükəsiz və yığcam şəkildə saxlayır, bu da fiziki pul kisəsini daşımaq ehtiyacını böyük ölçüdə aradan qaldırır. 2. Elektron pul kisəsi istehlakçı məlumatlarını toplayan şirkətlər üçün də çox sərfəlidir. Bu, şirkətlərə müştərilərinin alış-verişlərini təhlil etməyə və effektiv marketing strategiyaları hazırlamağa imkan verir. 3. Rəqəmsal pul kisələri qlobal onlayn alış-verişə imkan verir və qlobal iqtisadiyyata töhfə verir. 4. Rəqəmsal pul kisələri fiziki firma və ya filialda bank hesabı tələb etmir. 5. Kriptovalyuta əməliyyatlarını təhlükəsiz və tez həyata keçirməyə imkan verir. 6. Təhlükəsizlik baxımından bu gün rəqəmsal pul kisələri ön plandadır. Güclü şifrələmə ilə, birdən çox əməliyyat üçün fiziki olaraq ayrı-ayrı kartları daşımaq əvəzinə, rəqəmsal pul kisəsi ilə hamısını virtual mühitdə bir yerdə saxlamaq mümkündür. 7. Fiziki cüzdanınızı itirdiyiniz zaman bütün hesabınız risk altındadır. Telefonu itirsəniz belə, daxili şifrələmə təbəqələri ilə məlumatlarınıza və hesabınıza daxil olmaq asan deyil. 8. İtirdiyiniz zaman bütün kartlarınızı bir-bir ləğv etməyin yorucu prosesini nəzərə alsanız, rəqəmsal pul kisəsindən istifadə daha məna kəsb edir. Telefonunuzu itirsəniz belə, rəqəmsal pul kisəsinə daxil olmaq üçün sındırılması lazım olan şifrələmə sistemləri bu üsulu çox daha təhlükəsiz edir. 9. Elektron pul kisəsinin digər rahatlığı onun təqdim etdiyi rahatlıqdır. Kartlarınızı tək-tək gəzdirmək və hər biri üçün parol daxil etmək əvəzinə, bütün əməliyyatların bir mərkəzdən sürətlə aparılması istifadəçilərə əhəmiyyətli faydalar təqdim edir.
6	Layihə üzrə ezamiyyətlər (ezamiyyə baş tutmuş təşkilatın adı, şəhər və ölkə, ezamiyyə tarixləri, həmçinin ezamiyyə vaxtı baş tutmuş müzakirələr, görüşlər, seminarlarda çıxışlar və s. dəqiq göstərməlidir)
7	Layihə üzrə elmi ekspedisiyalarda iştirak (əgər varsa)
8	Layihə üzrə digər tədbirlərdə iştirak (burada doldurmalı)
9	Layihə mövzusu üzrə elmi məruzələr (seminar, dəyirmi masa, konfrans, qurultay, simpozium və s. çıxışlar) (məlumat tam şəkildə göstərməlidir: a) məruzənin növü: plenar, dəvətli, şifahi və ya divar məruzəsi; b) tədbirin kateqoriyası: ölkədaxili, regional, beynəlxalq) (burada doldurmalı)
10	Layihə üzrə əldə olunmuş cihaz, avadanlıq və qurğular, mal və materiallar, komplektləşdirmə məmulatları
11	Yerli həmkarlarla əlaqələr
12	Xarici həmkarlarla əlaqələr
13	Layihə mövzusu üzrə kadr hazırlığı (əgər varsa)

14	Sərgilərdə iştirak (əgər baş tutubsa)
15	Təcrübəartırmada iştirak və təcrübə mübadiləsi (əgər baş tutubsa)
16	Layihə mövzusu ilə bağlı elmi-kütləvi nəşrlər, kütləvi informasiya vasitələrində çıxışlar, yeni yaradılmış internet səhifələri və s. (məlumatı tam şəkildə göstərməlidir)

SİFARİŞÇİ:

Azərbaycan Elm Fondu

Şöbə müdiri

Quliyeva Mülayim Sahib qızı

(imza)

“ _ ” _____ 20_-ci il

İCRAÇI:

Layihə rəhbəri

Bünyatzadə Əlirza Sahib oğlu

(imza)

“ _ ” _____ 20_-ci il

AZƏRBAYCAN ELM FONDU

MÜQAVİLƏYƏ ƏLAVƏ

Azərbaycan Elm Fondunun Gənc Alim və
Tədqiqatçıların 6-cı qrant müsabiqəsinin
(EIF-GAT-6-2021-2(39)) qalibi olmuş
layihənin yerinə yetirilməsi üzrə

ALINMIŞ NƏTİCƏLƏRİN ƏMƏLİ (TƏCRÜBİ) HƏYATA KEÇİRİLMƏSİ VƏ LAYİHƏNİN NƏTİCƏLƏRİNDƏN GƏLƏCƏK TƏDQIQATLARDƏ İSTİFADƏ PERSPEKTİVLƏRİ HAQQINDA MƏLUMAT VƏRƏQİ

(Qaydalar üzrə Əlavə 16)

Layihənin adı: **Postpandemik dövrdə təhsildə rəqəmsal texnologiyalar**
Layihə rəhbərinin soyadı, adı və atasının adı: **Başlinskaya Fatima Rüşət qızı**
Qrantın məbləği: **40 000 manat**
Layihənin nömrəsi: **EIF-GAT-6-2021-2(39)-13/01/1-M-01**
Müqavilənin imzalanma tarixi: **15 fevral 2022-ci il**
Qrant layihəsinin yerinə yetirilmə müddəti: **12 ay**
Layihənin icra müddəti (başlama və bitmə tarixi): **01 mart 2022-ci il – 01 mart 2023-cü il**
Diqqət! Bütün məlumatlar 12 ölçülü Arial şrifti ilə, 1 intervalla doldurulmalıdır

Layihənin nəticələrinin əməli (təcrübi) həyata keçirilməsi

1 Layihənin əsas əməli (təcrübi) nəticələri, bu nəticələrin məlum analoqlar ilə müqayisəli xarakteristikası

Tədqiqat prosesi aşağıdakı addımlardan ibarət idi: təhsil müəssisələri çərçivəsində istifadə edərək Microsoft Teams və Blackboard Learn proqramlarının müqayisəsi; "Qarışıq öyrənmə" metodlarının öyrənilməsi; virtual reallıq texnologiyasının təhsil sahəsinə inteqrasiyası. Təhsil sistemi daxilində, təhsil sisteminin səviyyəsindən (ibtidai məktəb, orta məktəb, Ali, əlavə təhsil) asılı olmayaraq, Blackboard Learn proqramı daha çevikdir və düzgün istifadə edildikdə Microsoft Teams proqramından daha çox seçimə malikdir. Bununla birlikdə, ikinci proqram daha sadə bir interfeysə malikdir və istifadəçilər üçün daha intuitivdir. Microsoft Teams kiçik qrup insanların seminar və konfransları, əməkdaşlıq və ya layihələr üçün tətbiq etmək rahatdır. Proqramı istifadə etmək üçün internetdəki imkanları ilə tanış olmaq kifayətdir. Blackboard Learn tam hüquqlu bir təhsil platformasıdır. İstifadədən əvvəl həm müəllimlər, həm də tələbələr üçün əvvəlcədən təlim lazımdır. Distant təhsil üçün təhsil mühiti kimi istifadə edilə bilər və oflayn dərslərin keçirilməsi artıq zərurət deyil, çünki proqramda bütün lazımi funksiyalar

mövcuddür.

"Qarışıq təlim" metodları təhsil, kadr hazırlığı və tədris materiallarının dəyişdirilməsini tələb edir, lakin tədqiqatın nəticələrinə görə ənənəvi təhsil metodları ilə müqayisədə bir sıra üstünlüklərə malikdir.

Oxşar nəticələr virtual reallıq texnologiyasının öyrənilməsindən əldə edilmişdir. Bu texnologiyanın üstünlüklərindən, tələbələrə maraqlandıрмаq və materialın assimilyasiya səviyyəsini artıran nəzəri materialı əyani şəkildə nümayiş etdirmək qabiliyyəti xüsusilə vurğulanır.

Nəticələri ümumiləşdirərək, təhsil prosesində texniki vasitələrin istifadəsinin ənənəvi tədris modelində əldə edilməsi olduqca çətin olan bir sıra üstünlüklərə sahib olduğu əldə edildi.

Bununla birlikdə, yeni metodlara sürətli keçid müsbət nəticələr gətirməyəcək, çünki ilkin təlim prosesi və texniki avadanlıqların alınması (kompüter otaqları, virtual reallıq cihazları və təhsil proqramına uyğunlaşdırılmış proqram təminatı) lazımdır.

2

Layihənin nəticələrinin əməli (təcrübi) həyata keçirilməsi haqqında məlumat (istehsalatda tətbiq (tətbiqin aktını əlavə etməli); tədris və təhsildə (nəşr olunmuş elmi əsərlər və s. – təhsil sistemində tətbiqin aktını əlavə etməli); bağlanmış xarici müqavilələr və ya beynəlxalq layihələr (kimlə bağlanıb, müqavilənin və ya layihənin nömrəsi, adı, tarixi və dəyəri); dövlət proqramlarında (dövlət orqanının adı, qərarın nömrəsi və tarixi); ixtira üçün alınmış patentlərdə (patentin nömrəsi, verilmə tarixi, ixtiranın adı); və digərlərində)

"Use of Microsoft Teams and Blackboard Programs in Higher Educational Institutions",
Bashlinskaya Fatima Rufat, Norwegian Journal of Development of The International Science,
№82/2022, pp 39-42, DOI: ISSN 3453-9875

https://www.nor-ijournal.com/wp-content/uploads/2022/04/NJD_82.pdf

"Blended Learning And Its Types. Comparison Of Positive And Negative Qualities",
Bashlinskaya Fatima Rufat, Sciences of Europe, No 103 (2022), pp 58-60, DOI: ISSN 3162-2364

<https://www.europe-science.com/wp-content/uploads/2022/10/Sciences-of-Europe-No-103-2022.pdf>

1. Layihənin nəticələrindən gələcək tədqiqatlarda istifadə perspektivləri

1

Nəticələrin istifadəsi perspektivləri (fundamental, tətbiqi və axtarış-innovasiya yönü elmi-tədqiqat layihə və proqramlarında; dövlət proqramlarında; dövlət qurumlarının sahə tədqiqat proqramlarında; ixtira və patent üçün verilmiş ərizələrdə; beynəlxalq layihələrdə; və digərlərində)

Bu tədqiqatın nəticələri təhsildə informasiya texnologiyaları sahəsində gələcək tədqiqatlara və onların Azərbaycanda tətbiqinə tətbiq edilə bilər.

SİFARIŞÇI:
Azərbaycan Elm Fondu

Şöbə müdiri
Quliyeva Mülayim Sahib qızı

(imza)
“ _ ” _____ 20_ -ci il

İCRAÇI:

Layihə rəhbəri
Başlinskaya Fatima Rüşət qızı

(imza)
“ _ ” _____ 20_ -ci il

